

Fatih ŞEN

Araş. Gör. | Res. Assist.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane-TÜRKİYE
Gumushane University, Faculty of Literature, Department of History, Gümüşhane -TURKEY
ORCID: 0000-0003-3449-8700
fatihsen@hotmail.co.uk

Erken Rusların Din Değiştirerek Bizans Etkisine Girmelerinde Konstantinopolis'e Giden Vareg Ticaret Yolunun Rolü

Öz

Rusların kökeni ve Rus isminin nereden geldiği konuları hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Araştırmacılar arasında kesin gözüyle bakılan olgu, ilk Rus devletini kuranların İskandinav kökenli olduklarıdır. Rusları İskandinav kökenli kabul eden Normanistlere göre Ruslar Baltık Denizi'nin doğu kıyısına Slav ve Fin gibi yerli halkların davetiyle geçmişlerdir. Ancak Kuzeyli milletlerin Slavlar, Finliler, Hazarlar, Bizans hatta Abbasi Halifeliği ile davet olayının öncesine dayanan ilişkileri vardı. Bu ilişkiler genellikle ticaret ve paralı askerlik üzerinden yürütülmekteydi. Kuzeylilerin güneye inmek için kullandıkları çeşitli ticaret yolları bulunmaktadır ki bunların arasında hem Ruslar hem de Bizans için en önemli olanı *Konstantinopolis'e Giden Vareg Ticaret Yolu*dur. Bu yolu kullanan Vareg/Rus toplulukları ilk olarak Baltık Denizi'nin karşısına geçip buradaki otorite boşluğundan faydalanarak ilk Rus devletini kurmuşlardır. Daha sonra aynı yolu kullanan Vareg/Ruslar, Konstantinopolis'e kadar hem paralı askerler hem de tüccarlar olarak inerek Bizans kültür ve dinini yakından tanıma fırsatı yakalamışlardır. Memleketlerine geri dönen Vareg/Ruslar soydaşlarına Bizans'ın ihtişamından bahsetmişler böylece Ruslar üzerinde Bizans etkisi hızla yayılmıştır. Prens Vladimir döneminde ise Bizans ile yapılan bir anlaşma sonrasında Ortodoks Hıristiyanlık Rus devletinde devlet eliyle yayılmaya başlamıştır. Vareg/Rusların Bizans Ortodoksluğunu seçmeleri onların Bizans kültür ve medeniyeti etkisi altına girmeleri ile sonuçlanmıştır. Ruslar üzerindeki Bizans etkisi din ile sınırlı kalmamış dil, edebiyat, hukuk ve mimari gibi alanlarda da Bizans'tan etkilenilmiştir. Bu çalışmada erken Rus devletinin *Konstantinopolis'e Giden Vareg Ticaret Yolu*nun etkisiyle nasıl bir tarihi sürecin sonrasında din değiştirip Bizans kültür ve medeniyetinin etkisine girmesinden ve ilk Rus devletinin Bizans'ın bir uydu devleti haline dönüşüm sürecinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konstantinopolis'e Giden Vareg Ticaret Yolu, Varegler, Bizans, Ruslar.

The Role of the Trade Route from Varangians to the Greeks in the Early Russians' Changing Religion and Falling under Byzantine Influence

Abstract

The Origin of Rus and where the name of Rus came from still remains unclear. The fact definitely considered among researchers is that the founders of the first Russian state have been Scandinavians. According to the Normanists, accepting the Scandinavian origin of Russians, the early Russians crossed the eastern shore of the Baltic Sea with the invitation of indigenous peoples such as Slavs and Finns. However, the Northern nations had relations with the Slavs, Finns, Khazars, Byzantium, and even the Caliphate prior to the invitation. These relations were generally carried out by means of trade and mercenaries. There were various trade routes that the Northerners used to reach the south, among which the most important one for both Russians and Byzantium was the *Trade Route from Varangians to the Greeks*. Using this road, Varangian/Rus' communities first crossed the Baltic Sea and established the first Russian state by taking advantage of the authority gap there. Thereafter, Varangian/Rus, using the same road, went down to Istanbul as mercenaries and merchants, and had the opportunity to get to know Byzantine culture and religion closely. Returning to their native land, Varangian/Rus talked to their cognates about the glory of Byzantium, and in this way, Byzantine influence on the Russians started to spread rapidly. During the reign of Prince Vladimir, Orthodox Christianity began to spread in Russia by the state after a treaty with Byzantium. The Varangian/Russians' choice of Byzantine Orthodoxy resulted in their coming under the influence of Byzantine culture and civilization. Byzantine influence on Russians was not limited to religion, but also in areas such as language, literature, law, and architecture. In this study, how the early Russian state changed religion after the effect of *the Trade Route from Varangians to the Greeks* and came under the influence of Byzantine culture and civilization, and the transformation of the first Russian state into a satellite state of Byzantium will be mentioned.

Keywords: Trade Route from Varangians to the Greeks, Varangians, Byzantium, Rus.

Giriş

Rusların köken tartışmaları XVIII. asrın sonlarından beri kuzey milletlerinin tarihi ile ilgilenen araştırmacılar arasında canlılığını hâlâ koruyan ve henüz bir sonuca bağlanamayan bir konudur. Konu ile alakalı iki görüş bulunmaktadır ki bunlardan ilki Rusların kökenini kuzeyli/İskandinav milletlere dayandıran *Normanist* görüş, diğeri de kökenleri erken Slavlara dayandıran *Anti-Normanist*, diğeri adıyla *Slavist* görüştür. İki görüşün taraftarları iki asrı aşkın bir zamandır ortaya koydukları deliller ile kendi görüşlerinin doğruluğunu ispatlamaya çalışmaktadırlar. *Normanist* tarafın delillerinden bir tanesi Rus isminin İsveç’in Baltık Denizi kıyısında bulunan *Roslagen* adlı bir denizcilik bölgesinden ve burada yaşayan *Rodskar*lardan geldiğidir. *Rodskar*lar, kesin olmamakla beraber en erken VII. asırda Baltık Denizi’nin karşı kıyılarına geçip ticaret ve baskın yapmak amacıyla günümüz Rusya ve Ukrayna topraklarına girmişlerdir. Yine *Normanist*lere göre *Rodskar/Ros*lar mezkûr topraklara geldiklerinde kendileri için kullanılan *Rodskar/Ros* ismi burada yaşayan Slav ve Fin gibi halklar için de kullanılmış ve zamanla bu ad Rusya topraklarında yaşayan herkes için kullanılır olmuştur. Hâlâ tartışmalı olan bu hususun en dikkat çeken yönü Rusların baskın ve yağmaların yanında ticaret amaçlı da Baltık Denizi’nin karşı kıyılarına geçtikleridir. Kuzey topraklarının iklim şartları göz önüne alındığında tarımın yaygın olmadığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu tarımdan ticarete yönelik bir ürün fazlası elde edilemiyor; bu durum da kuzeyli milletleri kürk avcılığına, köle ticaretine ve baskın ve yağmalara yönlendiriyordu. Kuzey milletlerinin Bizans ve ilk İslam devletleri ile olan ticari ilişkilerinin ne zaman başladığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak IX. asırda kuzey milletlerinin kullandıkları bir kısım ticaret yolları sayesinde bu ticaretin oldukça canlandığı bilinmektedir. Bu noktada kuzeyliler hem Bizans’a hem Abbasi Halifeliği topraklarına hem de Batı Avrupa’ya ulaşmak için *Konstantinopolis’e Giden Vareg Ticaret Yolu* ve *Volga Ticaret Yolu* gibi bazı önemli ticaret yollarını kullanmışlardır.

Genel kabule göre Vareg/Ruslar, yerli Slav ve Fin kabilelerinin efsanevi davetlerinden sonra Baltık denizinin karşısına geçmişler ve sonraki süreçte Kiev’i yerli halkların elinden alarak tarihin ilk Rus devleti olarak kabul edilen Kiev Rus devletini kurmuşlardır. Rusların hem kendi devletlerini kurmalarında hem de Bizans ve İslam devletleriyle ilk kez karşılaşmalarında bölgede önceden beri varlığı bilinen ticaret yollarının büyük bir önemi vardır. Bu ticaret yollarının arasında Rus tarihi açısından en önemli olanı *Konstantinopolis’e Giden Vareg Ticaret Yolu*dur. Zira bu yol kuzey milletlerini hem güney ve doğu medeniyetleri ile tanıştırmış, hem onlara ticari kârlar sunmuş hem de başta Vareg/Ruslar olmak üzere onları Bizans kültür ve medeniyeti ile tanıştırmıştır. Dahası Hıristiyanlık Rusya düzlüklerine yine bu yollar sayesinde ulaşmıştır. *Konstantinopolis’e Giden Vareg Ticaret Yolu*mun Ruslar açısından en büyük önemi Vareg/Rusları Bizans ile tanıştıran Ortodoks Hıristiyanlığı Vareg/Rus ve Slav toplulukları arasında yayılmasına olanak vermiş olmasıdır. Dolayısıyla Rusların ve Slavların din değiştirip Bizans kültür ve medeniyeti etkisine girmesini sağlayan en önemli olgulardan biri ticaret ve bu ticaretin yürütüldüğü *Konstantinopolis’e Giden Vareg Ticaret Yolu*dur.

Viking Çağında (VIII-XI. asırlar arası) kuzeyli topluluklar Avrupa’nın pek çok yerine geçici baskın ve yağma seferleri düzenlemişler, bu seferlerin bazıları Normandiya ve Ukrayna gibi bölgelerde kalıcı devlet oluşumları ile sonuçlanmıştır. Bu noktada *Viking*, *Vareg* ve *Rus* isimlerinin birbirleri ile ilişkisinin açıklanması çalışmamızın daha iyi anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır. *Viking Çağında* kuzeylilerin yaptığı seferler Elbe nehri merkez alınarak bu nehrin doğusuna ve batısına olmak üzere iki yöne doğru gerçekleştirilmiştir. Elbe nehrinin batısına sefer yapan kuzeyliler batı kaynaklarında *Viking* olarak adlandırılmış, aynı nehrin doğusuna sefer yapan kuzeyliler ise *Vareg* ya da *Rus* olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla bu üç isim de İsveç, Norveç ve Danimarkalılar gibi kuzeylileri/İskandinavları nitelemekte olup herhangi bir ırksal kökeni çağrıştırmamalıdır. Yine bu üç isim *Viking Çağında* kuzeylilerin gerçekleştirdiği her türlü yağma, baskın, keşif ve ticari faaliyetlere katılan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Biz bu çalışmamızda Elbe’nin doğusuna seferler düzenleyen kuzeylilerden bahsedeceğimiz için *Vareg* ve *Rus* isimlerini kullanmayı tercih edeceğiz.

1. Konstantinopolis’e Giden Vareg Ticaret Yolu

Bugün Doğu Avrupa olarak tanımladığımız bölgenin büyük bir bölümünü Rusya toprakları oluşturmaktadır ki bu bölge, ortalama yükseltisi 200 metre olan düzlüklerden oluşmaktadır. Doğu Avrupa, bazılarının uzunluğu bin kilometreden uzun olan pek çok nehir ile çevrelenmiştir. Avrupa’nın en uzun nehri olan Volga nehri de bu topraklarda doğmaktadır. Bahsi geçen nehirler düz bir alanda aktıkları ve debileri düşük olduğu için taşımacılığa oldukça elverişlidirler. Bu nehirlerin ticaret için bir başka önemli özellikleri ise neredeyse hepsinin pek çok kolunun bulunmasıdır. Bu kollar bazı noktalarda başka nehir kollarına oldukça fazla yaklaşmakta, bu da nehirler arasında geçişi kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle bu yollar; Hazar Denizi, Karadeniz, Baltık Denizi ve Doğu Avrupa’yı birbirine bağlayan bir kara yolu ağına benzetilmektedir (Nosov, 1996: 175). Nehir yolları ile donanmış bu bölge Avrupa’nın diğer bölgelerinden siyasi sınırlar bakımından da farklılık göstermektedir. Bu bağlamda Franklin ve Shepard (1996: 4), Rus coğrafyasında nehirlerin sınırlardan daha önemli olduğunu ve sınırları belirleyen asıl faktörün de nehirler olduğu vurgusunu yaparlar. Doğu Avrupa nehirlerinin yukarıda sayılan özellikleri sayesinde Vareg/Ruslar hem askerî hem de ticari amaçlarına kolaylıkla ulaşabiliyorlardı. Bu noktada yağma ya da ticaret gurupları, nehirlerin birbirine an fazla yaklaştıkları noktalarda kendilerine has gemilerinden inerek komşu nehre ulaşana kadar kara yolunu kullanmakta ve sonrasında diğer nehre geçerek seferlerine devam etmekteydiler. *Monoxyla* adı verilen gemileri hem nehirlerde hızlı hareket edebiliyor hem de karada kolaylıkla taşınabiliyordu. Kış aylarında donan nehirler, Vareg topluluklarına ayrı bir fırsat daha sunmaktaydı ki bu sayede taşınabilir gemileri ile birlikte nehrin buzu üstünde kolaylıkla seyahat edebiliyorlardı.

Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolunun başlangıç noktaları İsveç’teki Birka ve Hedeby kasabaları ve Baltık Denizi’ndeki Gotland adasıdır. Baltık Denizi’nin karşısına geçildikten sonra yol, Neva nehrini takip ederek Ladoga gölüne ulaşıyordu. Volkov nehri takip edildiğinde ise Staraya Ladoga, İlmen gölü, Lovat ve Kunya nehirlerine ulaşıyordu. Yine bu nehirlerin kolları kullanılarak Karadeniz’e kadar inilebiliyordu. Karadeniz üzerinden de Bizans başkenti Konstantinopolis’e ulaşıyordu. *Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolu*ndan ilk bahseden kaynak *Ana Rus Kroniği*’dir. Kronik yolu şu şekilde tarif eder:

Polyanlar kendi başlarına tepeler arasında yaşarlarken bir ticaret yolu Varegleri Grekler ile birbirine bağladı. Grek ülkesinden başlayan bu yol Dinyeper boyunca ilerler, bir nakliye yoluyla Lovat’a ulaşır. Lovat’ı takip edilerek büyük İlmen gölüne ulaşılır. Volkhov Nehri bu gölden doğar ve büyük Nevo [Ladoga] Gölü’ne dökülür. Bu gölün ağzı Vareg Denizi’ne [Baltık Denizi] açılır. Yol bu deniz üzerinden Roma’ya, Roma’dan da Tsar’drad’a [İstanbul] ulaşır. Dinyeper Nehrinin içine döküldüğü Pontus’a [Karadeniz] bu noktadan ulaşılabilir. Dinyeper yüksek [bölgedeki] ormanlara uzanır ve güneye doğru akar. Dvina aynı ormandan kaynağını bulur ancak kuzeye doğru akar ve Vareg Denizi’ne [Baltık Denizi] boşalır. Volga aynı ormandan çıkar ancak doğuya doğru akar ve yetmiş ağızdan Hazar Denizi’ne boşalır. Bu yol sayesinde doğuda Bulgarlara [Volga Bulgarları] ve Hazarlara ve dolayısıyla da Shem’e [Ortadoğu ülkeleri] ulaşmak mümkündür. Dvina Nehri boyunca Vareg yolundan Roma’ya ulaşılabilir ve buradan da Ham ırkına gidilebilir. Ancak Dinyeper çeşitli ağızlarından Pontus’a [Karadeniz] akar. Bu deniz [...] Rus Denizi olarak adlandırılır (Russian Primary Chronicle [RPC], 53).

Bizans imparatoru VII. Konstantinos (913-959) eseri *de Administrando Imperio*’da *Ana Rus Kroniği*’nden önce mezkûr kronikte bahsedilen yola benzer bir yol güzergâhı vermektedir. Her ne kadar bu yolun *Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolunun* bir açıklaması olup olmadığı tartışmalı olsa da VII. Konstantinos yoldan şu şekilde bahseder:

Dış Rusya’dan Konstantinopolis’e kanoyla gelen Rusya prensi, İgor’un oğlu Sviatoslav’ın oturağının olduğu Novgorod’dan ve diğerleri de Smolensk şehrinden ve Teliutza’dan ve

Çernigov’dan ve Vyshegrad’dandır. Tüm bunlar Dinyeper ırmağına iner ve hep birlikte Sambatas da denen Kiev şehrinde toplanır [...]Ve Haziran ayında Dinyeper ırmağına aşağı hareket edip Ruslar’a vergi veren bir şehir olan Vitiçev’e gelirler ve orda iki üç günlüğüne toplanırlar; ve tüm kanolar bir raya getirildiğinde, onlara binip adı geçen Dinyeper ırmağına inerler (Konstantin, 2020: 36-37).

İmparator VII. Konstantinos bu yolu kullanan Vareg/Rusların yukarıda bahsettiğimiz gibi nehirlerin birbirlerine yaklaştığı noktalarda yolculuklarına karadan devam ederken başlarına gelen bir kısım hadiselerden bahsetmektedir. Ona göre (2020: 31) Vareg/Ruslar, botlarını ellerinde taşırlarken Peçeneklerin saldırılarına uğramaktadırlar. Dinyeper nehrinde yedi adet büyük çağlayan bulunmaktadır ki bu çağlayanlardan bot üstünde geçmek, dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça tehlikelidir. Dolayısıyla Vareg/Rus ticaret ya da yağma grupları bu yedi noktadan kara yolunu kullanarak geçmek zorundaydılar. Bu noktalar da onları Peçenek saldırılarına açık hâle getirmekteydi (Noonan, 1965: 25). Vareg/Ruslar ve Peçenekler arasında bir mücadelenin varlığı gözükse de iki grup arasında ticari ilişkiler de mevcuttur. Zira VII. Konstantinos (2020: 30), Vareg/Rusların kendilerinde bulunmayan boynuzlu sığır, at ve koyun gibi hayvanları Peçeneklerden satın aldıklarını kaydetmektedir. *Ana Rus Kroniği*’nin verdiği güzergâh bilgilerinden anlaşılacağı üzere bu yolu kullanan Varegler hem Karadeniz’e hem İslam ülkelerine hem de Roma’ya kadar ulaşıp ticaret yapmaktaydılar. Kuzeyli toplulukları kendi topraklarından uzaklarda macera aramaya iten en önemli faktör baskın ve yağmanın yanında ticarettir. Bahsedilen bölgeler arasında IX. asırdan beri yoğun bir ticaret trafiğinin yaşandığından bahsetmiştik. Ancak bu noktada *Ana Rus Kroniği*, yoldan ilk bahseden kaynak olsa da bu ticaret yolunda hangi tür malların ticaretinin yapıldığından bahsetmez. Yine de dönemin bazı kaynakları, kuzey ve güney arasında ne türden ticaretin yapıldığına dair bir kısım bilgiler vermektedirler. Örneğin İbn Hurdazbih (2008: 131), kuzeylilerin Bağdat’a kadar getirip ticaretini yaptığı ürünlerin arasında kürklerin ve kölelerin bulunduğunu kaydetmektedir. Arkeolojik kazılar da Vareg ticaret malları hakkında bir kısım bilgiler sunmaktadır. Kazılar, ceviz ve şimşir ağacı gibi ürünlerin yanında Vareglere özgü kılıçların da ticaretinin yapıldığını göstermektedir (Noonan, 1965: 175). Vareg kılıçları İslam ülkelerinde oldukça tutulan bir üründür ki dönemin kaynaklarından Anonim Hudûdü’l-Âlem (2018: 431-432) ve İbn Hurdazbih (2008: 130-131) bu kılıçlardan eserlerinde bahsetmişlerdir. Vareglerin geldikleri Rusya topraklarında yerli Slav ve Fin kabilelerinin asırlar öncesinden beri başlattıkları canlı bir ticaret hayatı bulunmaktaydı. Tarıma fazla elverişli olmayan bu topraklarda Slavlar; kürk, bal, bal mumu ve köle ticareti yapıyor ve bu ticaretin vergisini bazen Hazarlara bazen de Bizans’a ödüyorlardı (Acar, 2014: 20-21). Bölgenin mevcut ticaret potansiyelinden faydalanan Vareglerin ticaretini yaptığı kürkler hem doğuda hem de batıda oldukça rağbet görmekteydi. Kuzeyde avlanan hayvanların kürkleri ticaret yolları sayesinde önce Kiev’e getiriliyor buradan da Karadeniz üzerinden Bizans başkenti Konstantinopolis’e ulaştırılıyordu. Konstantinopolis’ten sonra ise batılı tüccarlar bu kürkleri Batı Avrupa’ya taşıyorlardı. Vareg tüccarları dönüş yolunda kendi ülkelerinde bulunmayan kehribar, şarap, zeytinyağı, şimşir, işlenmiş metaller, ipek, çeşitli baharatlar, ceviz ve badem gibi ürünleri alıyor sonra bu ürünlerin hem kendi topraklarında hem de Batı Avrupa’da ticaretini yapıyorlardı (Noonan, 1965: 186-210).

Kuzey milletlerinin Rusya toprakları, Konstantinopolis ve Abbasi Halifeliği ile olan ticaretleri sadece *Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolu* ile başlayan bir olgu değildir. Kuşkusuz mezkûr bölgeler arasındaki ticaret çok eskilere dayanmaktadır (Shepard 2011: 134). Ayrıca bu yol kuzeylilerin güneye inmek için kullandıkları tek yol da değildir. *Volga Ticaret Yolu* da kuzey milletlerini Avrupa’ya ve Hazar Denizi üzerinden Halifelik topraklarına bağlayan başka bir yoldur. Araştırmacılar bu yolun başlangıç tarihi olarak VIII. asrı vermektedirler (Golden, 1982: 93). Hazarların oluşturduğu barış ortamı ve kuzey milletlerinin gümüş sikkelere olan ihtiyacı, bu yolun oluşmasında önemli paya sahiptir (Nosov, 1996: 177). Ekonomik olarak devrin en büyük güçlerinden biri Abbasi Halifeliği ve en değerli paralarından biri de Abbasi gümüş sikkeleridir. Bu

noktada kuzeyli milletlere gümüş sikkeleri ulaştıran en önemli yolun *Volga Ticaret Yolu* olduğunu söyleyebiliriz. Bu sikkelerin kuzey topraklarına ne zaman geldiği sorusu hâlâ cevap bekleyen bir sorudur. Bu noktada sikkelerin kuzey topraklarına en erken VII. asırda, en geç ise VIII. asrın sonunda geldiğine dair bir kısım görüşler mevcuttur (Noonan, 1978: 28-30). Bu sorunun cevaplanması hem ticaret yolunun hem de İslam toplulukları ile kuzeyli toplulukların ticari ilişkilerinin ne zaman başladığını ortaya koyacaktır. Ancak yine de arkeolojik kazılar, iki topluluk arasındaki ticareti VIII. asrın öncesine götürmemektedir. Dolayısıyla ilişkilerin başlangıcı olarak VIII. asrın başı daha makul görünmektedir.

Bahsini ettiğimiz iki yolun karşılaştırmasını yapan bazı araştırmacılar, *Volga Ticaret Yolunun Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolundan* ticaret hacmi bakımından daha yoğun olduğu sonucuna varmışlardır. Bu bağlamda T. J. Arne *Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolunun* Almanya’nın pazarları ile bağlantısı olmadığını söyler. V. L. Ianin de mezkûr yolun IX. asırdan önce var olmadığı iddiasındadır (de la Puente, 2010: 375). Ticaret yolları ile alakalı tartışmalar sadece bunlardan ibaret değildir. D. Ward (1970: 303), *Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolunun* aslında gerçekte var olan bir yol olmadığını, *Ana Rus Kroniği*’nde geçen tarifin de bir güzergâh tavsiyesi niteliğinde olduğunu söyler. I. Boba (1967: 20-21) ise kronikteki güzergâhın Aziz Andrew’in Roma’ya yaptığı seyahatin bir kopyası olduğunu iddia etmiştir. Kroniğe göre Andrew Sinop’tan yola çıkarak Herson, Kiev ve Novgorod üzerinden Roma’ya ulaşmıştır (RPC: 54). Görüldüğü gibi Ana Rus Kroniği’ndeki yol güzergâhı ile Andrew’in seyahat güzergâhı birbirine çok benzemektedir. Dolayısıyla I. Boba, bu yorumunda haklı olabilir.

Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolunun varlığına dair yapılan tartışmaların sonucu ne olursa olsun bu yolun en önemli özelliği Vareg/Rus topluluklarını Bizans ile tanıştırmasıdır. Ana Rus Kroniği’ne göre kendi aralarında yönetim savaşlarına tutuşan Slav ve Fin toplulukları önceden beri tanıdıkları Vareglere aralarındaki savaşlara bir son verip kendilerini hukuka göre yönetmeleri için bir davet göndermişlerdir. Bu davetin sonucunda Rurik (?-879) ve kardeşleri Sineus ve Truvor, soydaşları ile birlikte Baltık Denizi’ni geçerek sırasıyla Novgorod, Beloozero ve Izborsk’a yerleşmişlerdir (RPC: 59-60). Vareg/Ruslar ve yerli Slav ve Fin kabileleri kroniğin yazdıklarından anlaşılacağı üzere davet olayının öncesinden beri birbirlerini tanımaktadırlar. Mezkûr gruplar arasındaki tanışıklık hikâyesi kuvvetle muhtemel askerî ve ticari ilişkilere dayanmaktadır. Zira Ana Rus Kroniği, davet olayının öncesinde Slavların denizin ötesindeki Vareglere vergi verdiklerini kaydetmektedir (RPC: 59). Görüldüğü üzere Slav ve Fin topraklarına yağma ve ticari amaçlarla gelen Varegler, savaşçı özellikleri sayesinde yerli grupları kendi denetimleri altına alıp vergiye bağlamışlardır. Rurik’in mezkûr topraklarda kalıcı olmak amacıyla gelip gelmediği belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca kronikte geçen davet hikâyesine *Slavist/Anti-Normanist* görüş taraftarlarınca hikâyenin uydurma olduğu gerekçesiyle karşı çıkılmaktadır. Onlara göre kronikte geçen hikâye, Vareg/Rusların bölgedeki varlıklarını meşrulaştırmak amacıyla kroniğin yazarları tarafından uydurulmuştur (Hosking, 2015: 54; Kurat, 2014: 22). Ancak hikâyenin gerçek bir tarihî olay ya da bir efsane olması, Vareg/Rusların ticaret yollarını kullanarak yerli Slav ve Fin kabilelerini denetim altına aldıkları ve burada ilk Rus devletini kurdukları gerçeğini değiştirmemektedir. Burada şahsi kanaatimiz davet hikâyesinin uydurma olduğu yönündedir. Rurik ve kardeşleri, kuvvetle muhtemel ticaret ya da yağma amacıyla Baltık Denizi’ni geçmişler ve geldikleri bu topraklarda başlangıçta kalıcı olmayı düşünmemişlerdir. Ancak bölgenin Bizans ve Abbasi Halifeliği ile olan canlı ticaret potansiyeli Vareglerin burada kalıcı olmayı düşünmelerini sağlamıştır.

2. Bizans’ın Vareg/Rus Paralı Askerleri

Rurik’in Oleg (879-913), İgor (914-945), Svyatoslav (945-972) ve Vladimir (980-1015) gibi ardılları Kiev’de kurulan ilk Rus devletinin kurulması ve geliştirilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Kiev’de kalıcı olan Vareg/Ruslar, başlangıçta ticari seferlerle tanıdıkları Bizans İmparatorluğu’nu daha yakından tanımaya başladılar. Ancak bu sürecin barışçıl bir süreç olduğunu

söyleyemeyiz. Elbette ticaret yollarını kullanarak Bizans ile alım satım yapmaya devam eden Vareg tüccarları mevcuttu. Ancak ilişkiler ilk dönemlerde Rusların Konstantinopolis’e düzenlediği seferler nedeniyle sekteye uğramaktaydı. Yine de bu seferler, Rusların gözündeki Bizans algısını her defasında daha da güçlendiriyordu. Zira bu seferler öncesinde Konstantinopolis’e giden Rus tüccarları memleketlerine döndüklerinde Konstantinopolis’in büyümesini kendi arkadaşlarına anlatıyor, dolayısıyla Konstantinopolis’in zenginliği ve büyümesi bütün Vareg/Rusları etkiliyordu. Bu bağlamda Ruslar ile Bizans’ı tanıştıran en erken unsurun ticaret yolları ve bu yollarda Konstantinopolis ve Kiev arasında yapılan ticaret olduğu yorumunu yapabiliriz. Hatta H. Paszkiewicz (1954: 138) ilk Rus devletinin kuruluşunu *Konstantinopolis’e Giden Vareg Ticaret Yoluna* ve bu yolda yapılan ticaretin kuzey milletlerini etkilemesine bağlamaktadır. Bu yolu kullanan Vareg/Ruslar, Bizans’ı tanımışlar ve onun hem ticari potansiyelinden hem de devlet yönetim şeklinden faydalanmışlardır.

Vareg/Rus toplulukları ile Bizans arasındaki en erken temaslar, ticaret ve askerî seferler aracılığıyla gerçekleşmiştir. İki taraf arasındaki ticari ilişkilerin hangi boyutta olduğundan ve ne tür malların ticaretinin yapıldığından yukarıda bahsetmiştik. Bu noktada ticaret yolları ile Konstantinopolis’e kadar inen Ruslar, şehrin zenginlik ve büyümesini gördükten sonra hem ona hayran olmuşlar (Shepard, 1974: 15) hem de bazı durumlarda Konstantinopolis’e seferler düzenlemişlerdir. Öyle ki bu seferler her ne kadar askerî operasyonlar olarak görülseler de aslında Rusların Bizans kültür ve medeniyeti dairesine girmelerine vesile olmuşlardır. Efsanevi davet olayından sonra Rurik ile beraber Rusya topraklarına gelen Askold ve Dir isimli iki Vareg başbuğu, bu bağlamda 860 yılında ilk Bizans seferini gerçekleştiren kişilerdir. Konstantinopolis’te bulunan Vareg/Rus tüccarlarının gücendirilmesi sonucu (Vernadsky, 1949: 1) gerçekleştirilen seferi, Patrik Photius ve *Ana Rus Kroniği* (RPC: 60) canlı tasvirlerle anlatmaktadırlar. Hatta Photius (2017: 98), bu olayla birlikte Bizans’ta Rhos/Rus (Ρῥος) ismini ilk kullanan yazar da olmuştur (Vasiliev, 1946: 187). Görüldüğü gibi Bizans’ta Rus isminin ilk kez kullanılması, bir ticaret anlaşmazlığı sonucu meydana gelen bir sefer neticesinde olmuştur. Yine bu sefer sonucunda kesin olarak kanıtlanamasa da iki taraf arasında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. Kronik yazarı *İtirafçı* Theophanes (2015: 279) seferin ardından bir anlaşma yapıldığını ve Hıristiyan olmak isteyen bir Rus heyetinin Konstantinopolis’e geldiğini yazsa da bu durum kesin değildir (Vasiliev, 1946: 230). G. Vernadsky’ye (1959: 220) göre bu ilk seferin en önemli özelliği seferden sonra Vareg/Ruslar arasında Bizans etkisinin yayılmaya başlamasıdır. Vareg/Rusların ikinci Konstantinopolis seferleri ise 907 yılında Oleg önderliğinde gerçekleştirilmiştir. *Ana Rus Kroniği*’ne göre ilk başta şehre giremeyen Ruslar, pek çok kıyım yapmışlar ve kiliseleri yağmalamışlardır. En nihayetinde Haliç zincirini kırıp surların önünde göründüklerinde ise imparator onlara barış teklif etmiştir (RPC: 65). Ancak Oleg’in bu seferi sadece *Ana Rus Kroniği*’nde geçmektedir ve devrin diğer kaynakları bu seferden bahsetmezler. Dolayısıyla böyle bir seferin gerçekten meydana gelip gelmediği konusu tartışmalıdır. Ancak A. Vasiliev (2016: 369-370) seferin gerçekten meydana gelen bir tarihî hadise olduğunu düşünmektedir. Doğruluğu kesin olarak belirlenemese de 907 yılında sefer sonrasında yapılan anlaşma, 911 yılında revize edilmiştir. Bu anlaşma maddeleri yine sadece *Ana Rus Kroniği*’nde yer almaktadır. Maddelerden en önemlisi ise Vareg/Rusların Bizans ile vergisiz ticaret yapma hakkı elde etmeleridir (RPC: 65). Anlaşmanın maddelerinin büyük çoğunluğu ticari içeriklidir. Görüldüğü üzere yeni kurulan Kiev Rus Devleti, Bizans’ın kendisine sunduğu ticari olanakların oldukça farkındadır. Kiev yöneticileri bu doğrultuda eskiden beri Bizans’ı tanımalarını sağlayan ticari ilişkilerin devamını istemektedirler. Ayrıca ticaretten elde edecekleri ekonomik gelir hem yeni fetihler yapmalarına olanak sağlıyor hem de devletlerinin daha sağlam temellere dayanmasına yardımcı oluyordu. Ostrogorsky’ye (2011: 421) göre bu anlaşmanın hem Bizans hem de Rus tarihi açısından en önemli özelliği iki taraf arasındaki resmî ticaret ilişkilerini başlatmış olmasıdır. Yukarıda bahsettiğimiz Vareg/Rusların gerçekleştirdiği Konstantinopolis seferlerinden başka 941 yılında Igor ve 967-971 yılında Svyatoslav’ın gerçekleştirdiği iki sefer daha vardır ki araştırmamızın

kapsamının dışına çıkmamak için bu seferlerin ayrıntısına girmeyeceğiz. Ancak bütün bu seferlerin bir ortak noktası vardır ki o da her sefer sonunda yapılan anlaşmaların yenilenmesidir. Bu anlaşmaların Vareg/Ruslar için en önemli özelliği, ticari imtiyazlar ve askere alım maddeleri ile kendilerini her seferinde daha çok Bizans kültür ve medeniyetine bağlamalarıdır.

911 anlaşmasının bir maddesine göre Rus yöneticileri, istenildiği takdirde Bizans’a asker yardımı yapacaklardır. Bu maddeden sonra ilk başlarda ticaret ve yağma odaklı olan Bizans’a karşı Vareg/Rus ilgisi yeni bir boyut daha kazanmıştır. Yetenekli savaşçılar olan kuzeyliler böylece Bizans ordusunda III. Mihail (842-867) döneminden itibaren paralı askerler olarak görev yapmaya başlamışlardır. Bizans’ın en önemli asker kaynağı Ermenistan ve Doğu Anadolu bölgeleridir. Ancak bu dönemde sayılan bölgeler ya Arap saldırıları altında ya da Arapların eline geçmiş durumdaydı. Dolayısıyla imparatorluk istediği miktarda askeri toplayamıyor ve bu durum imparatorluğu taze kuvvetler için yeni arayışlara yönlendiriyordu. Bizans, Kiev yöneticileri ile yapılan mezkûr anlaşma sayesinde aradığı asker kaynağını bulmuş gözükmektedir. Bu anlaşmadan sonra Vareg/Rus savaşçıları, özellikle deniz savaşlarında yardımcı birlikler olarak Bizans ordusunda yerlerini almaya başlamışlardır. Örneğin 912 yılındaki Girit seferine 700 Vareg/Rus savaşçısı, Bizans ordusuna katılmıştır. Yine 949 yılındaki bir başka Girit seferinde 629 adet Vareg/Rus savaşçısı, Bizans ordusu saflarına katılmıştır (Constantine, 2012: 664). Vareg/Ruslar, bundan sonraki süreçte Bizans ordusunda pek çok savaşta yer almışlardır. İmparatorluk hizmetine ilk giren bu kuzeyli askerler, kalıcı olarak kiralanmıyor görevlendirildikleri savaş ya da sefer sona erince memleketlerine geri dönüyorlardı. Ancak 988 yılında İmparator II. Basileios (976-1025) döneminde hem bu durumda hem de Vareg/Rusların imparatorluk ordusunda yer almaları hadisesinde köklü bir değişiklik yaşanmıştır. II. Basileios, kendisine isyan eden asi generalı Bardas Phokas’a karşı yeterli askeri bulamayınca Vladimir’den önceki anlaşma maddeleri gereğince asker yardımı talebinde bulundu. Vladimir ise asker gönderme teklifini imparatorun kız kardeşi Anna ile evlenmesi durumunda kabul edeceğini bildirdi. II. Basileios da Vladimir’in Hıristiyan olması şartıyla Anna ile evlenebileceği şartını koydu. Neticede iki taraf da şartları kabul edince Vladimir, 6000 adet yetenekli Vareg savaşçısını II. Basileios’un hizmetine gönderdi (RPC: 112; Skylitzes, 2010: 319). İmparator bu birliklerin de yardımıyla Phokas’ın isyanını bastırıp otoritesini sağlamlaştırdı. II. Basileios’un hizmetine giren Vareg savaşçıları ile onun öncesindeki Vareg savaşçıları arasındaki en büyük fark yeni gelenlerin Bizans ordusuna kalıcı birlikler olarak alınmalarıdır. Vareg savaşçılarının iyi birer savaşçı olmalarının yanında bir başka özellikleri de hizmet ettikleri kişiye olan sadakatleriydi. II. Basileios kendi yerli unsurlarına güvenmediği için (Psellos, 1992: 12-13) bu sadık savaşçılardan hemen kendisine bir imparator muhafız alayı kurdu. Yine Kiev’den gelen savaşçılar *Şehir İçindeki Varegler* ve *Şehir Dışındaki Varegler* olarak ikiye ayrıldılar (Blödal, 1981: 45). Ayrıca Vareg savaşçıları, sınır bölgelerinde de gönderilerek *thema* orduları içerisinde yer aldılar. Kaynaklar, Basileios’un Balkan savaşlarında Vareg/Rus savaşçılarının varlığından bahsetmese de bu yetenekli savaşçılar muhtemelen imparatorun bütün mücadelelerinde yanında olmuşlardır. Vareg savaşçılarından oldukça fazla faydalanan bir başka imparator ise Aleksios Komnenos’tur (1081-1118). Aleksios, 1085 yılında Balkanlarda yine bir başka kuzey kökenli topluluk olan Normanlar ile savaşırken Varegleri kullanmış ancak burada Varegler Normanları durdurma konusunda başarılı olamamışlardır. Aleksios’un saltanatı, Vareg savaşçılarının etnik kökenlerinde değişimin yaşandığı bir dönemdir. Bu döneme kadar Vareg savaşçıları, genellikle Kiev ve İskandinav topraklarından gelmekteydi. Ancak 1066 yılında I. William’ın (1066-1087) İngiltere’yi Normanlar adına fethetmesinin ardından İngiltere’de yeni kurulan Norman yönetiminden kaçan hem İngilizler hem de bazı Normanlar Konstantinopolis’e gelerek Bizans hizmetine paralı askerler olarak girmeye başladılar. Hatta bu savaşçılar, imparator muhafızları olan Rus kökenli Vareglerin yerlerini dahi aldılar. Bu noktadan sonra kuzeylilere has bir terim olan “Vareg” kelimesinin kullanımı devam etse de birliğin etnik yapısı değişti ve genel olarak İngilizlerden oluştu.

3. Ticaret Yolunun Rusların Din Değiştirmesine Etkileri

Bahsini ettiğimiz ticaret yollarında taşınan malzemeler, sadece ticari değeri olan mallar değildir. Kuzey ve güney arasında yaşanan dinî inanç değişiminde de ticaret yollarının büyük bir önemi vardır. Bu bağlamda Bizans’ın Ortodoks din adamları ticaret yollarını takip ederek Hıristiyanlığı Rusya düzlüklerinde yaymaya çalışmışlardır. Hıristiyanlığın Rusya düzlüklerine ne zaman geldiği tam olarak bilinmemektedir. Konuyla alakalı üç efsane bulunmaktadır ki bunların ilki Aziz Andrew’in (MS 10-60) Kiev’i ziyaretidir. Bir diğeri ise Hıristiyanlığın Rus topraklarına Aziz Pavlus (MS 5-65) döneminde geldiği yönündedir. Son efsaneye göre ise Slavların azizleri olarak kabul edilen Cyrill ve Methodius Hıristiyanlığı bu topraklara ulaştırmışlardır (Tikhomirov, 1959: 200). Ancak yine de Rusların toplu hâlde din değiştirmeleri hadisesi, yukarıda bahsettiğimiz Vladimir’in Bizans imparatoru II. Basileios’tan gelen bir yardım talebi sonrasında gerçekleşmiştir. Patrik Photius yukarıda zikrettiğimiz ilk Bizans-Rus anlaşmasında Konstantinopolis’e gelen bir Vareg/Rus heyetinin Hıristiyanlığı kabul ettiklerini yazmaktadır. Ancak bu olaydan sonra Rus topraklarında toplu bir din değiştirme hadisesi yaşanmamıştır. Ayrıca Photius’un verdiği bu din değiştirme bilgisi, belirsizliğini hâlâ korumaktadır (Tikhomirov, 1959: 202). Yine Vladimir’in öncesinde prenses Olga da Rusları Hıristiyan yapmak için bir kısım girişimlerde bulunmuş ancak başta kendi oğlu olmak üzere ne Rus ileri gelenlerinden ne de halktan din değiştirme konusunda destek bulamamıştır (RPC: 95; Obolensky, 1971: 189). Olga’nın bu konudaki en büyük girişimi bizzat Konstantinopolis’e gidip Hıristiyanlığı kabul etmesidir. Kiev’de yeni bir devlet kuran Vareg/Rusların en önemli ticaret ortağı Bizans’tır. Dolayısıyla devletin devamının Bizans ile olan ticaretin devamına bağlı olduğunun farkında olan Olga, bu cihetle Hıristiyanlığı ticari ilişkilerin devam edebilmesi için bir aracı olarak görmüş olabilir. Zira bu noktada İmparator VII. Konstantinos (2012: 595) *de Cremonii*’te Olga ile birlikte Konstantinopolis’e gelen heyetin içinde Rus tüccarlarının da olduğunu kaydetmektedir. Olga ve sonrasındaki Kiev liderlerinin bu yeni dini, topraklarında yaymaya çalışıp çalışmadıkları bilinmemektedir. Dolayısıyla Hıristiyanlık, Vladimir devrine kadar Vareg/Ruslar arasında oldukça yavaş yayılmıştır. Vladimir öncesinde Hıristiyanlığı seçen Vareg/Ruslar savaşçıları için Kiev’de Aziz Elijah kilisesi kurulmuştu (Ryan, 2006: 282). Bu savaşçılar kuvvetle muhtemel Bizans ordusunda hizmet verirken Hıristiyan olup ülkelerine dönen savaşçılardır. Bu doğrultuda *Ana Rus Kroniği* Bizans’tan dönüp Hıristiyan inancına göre ibadet yapan Vareg/Rus savaşçılarından bahsetmektedir (RPC: 95). Ancak *Ana Rus Kroniği* Hıristiyan inancına göre ibadet edenleri savaşçılar olarak tanımlasa da bu kişilerin arasında Konstantinopolis’e gidip gelen Vareg/Rus tüccarlarının da var olmaması için hiçbir sebep yoktur.

Yeni kurulan Kiev Rus Devleti’nin Bizans kültür ve medeniyeti etkisine girmesini sağlayan en önemli faktör Rusların toplu hâlde din değiştirip Hıristiyan olmaları hadisesidir. Bu yeni din, hiç kuşkusuz Kiev topraklarına ticaret yolları ve paralı askerler vasıtasıyla gelmiştir. Vladimir’in 988 yılında imparatorun kız kardeşiyle evlenip Hıristiyanlığı kabul ettiğini yukarıda zikretmiştik. Ancak bu hadisenin öncesinde Vladimir, kendisini çevreleyen dinleri de araştırmayı ihmal etmemiş; Katoliklik, İslam ve Museviliği araştırmaları için bazı kişileri görevlendirmiştir. *Ana Rus Kroniği*, bu araştırmalar sonucunda Rusların kendilerine en uygun din olarak Bizans Ortodoksluğunu seçtiğini belirtmektedir (RPC: 111-112). Ancak bu tür din değiştirme hikâyeleri ortaçağda pek çok milletin tarihinde yer almaktadır. Örneğin Hazarlar, Museviliği seçerken ya da Uygur Türkleri Manihaizm saflarına geçerken bu türden bir araştırma sonucunda din değiştirmeye karar vermişlerdir. Dolayısıyla her ne kadar G. Vernadsky (2015: 58), bu hikâyeyi kesin gerçekleşmiş bir vakıa olarak değerlendirirse de kroniğin anlattığı diğer dinlerin araştırılması bahsine ihtiyatla yaklaşılması gerektiği kanaatini taşımaktayız. Ayrıca Vladimir, mezkûr anlaşmadan hemen sonra Hıristiyan olmamış, prenses Anna’nın gönderilmesini beklemiştir. Prensес gönderilmeyince de günümüz Kırım’ında bir Bizans ticaret ve askerî üssü olan Herson’a saldırmıştır. Anna, evlilik için Kiev’e gönderilince Ruslar, Herson kuşatmasını kaldırmış, Vladimir Anna ile evlenmiş ve Rusların toplu hâlde vaftizleri başlamıştır. Bu durum, bize Vladimir’in Bizans Ortodoksluğunu seçmesinin aslında siyasi ve

ekonomik nedenlere dayandığını göstermesi bakımından önemlidir. Vladimir devrinde Kiev toprakları İslam, Hıristiyanlık ve Musevilik gibi dinlerle çevriliydi. Kiev’in Batısında Katolik Batı Avrupa devletleri, güneyinde ticaret bağlantılarının olduğu Ortodoks Bizans, daha güneyde İslam Halifeliği, doğuda da Musevi Hazarlar yer alıyordu. Değişik dinler tarafından çevrilen Vladimir’in ticari çıkarlarını sürdürmek için din değiştirme yoluna gitmiş olduğu düşünülebilir. Ancak bu noktada bir tehlike vardı ki o da hangi dini seçerse seçsin devletin de o dinin etkisi altına gireceğiydi. Dolayısıyla bu noktada onun çok akıllı bir tercih yapması gerekiyordu. İki devlet arasındaki ticari ve askeri bağlantılar düşünüldüğünde Vladimir hem bu bağları güçlendirmek hem de ticaret gelirlerinin devamını sağlamak için Bizans Ortodoksluğunu seçmiş olabilir. Yani kronikteki akla yatan dinin Bizans Ortodoksluğu olarak gösterilmesi, kronik yazarlarının abartısı olduğu kanaatini taşımaktadır. Ayrıca Vladimir’in bu dini seçmesinde ticari çıkarların yanında ticaret ve paralı askerlik vasıtasıyla topraklarında yayılan Bizans etkisinin de önemi vardır.

Rusların Ortodoks inancını benimsemesi; ticari ilişkiler, tarafların birbirlerini tanımalarını sağlayan Konstantinopolis kuşatmaları ve bu kuşatmalar sonrasında oluşturulan diplomatik misyonlar gibi olgular sayesinde gerçekleşmiştir (Poppe, 1997: 312). Bu doğrultuda Theotokis (2012: 130), Rusların Hıristiyanlaşım Bizans kültürü etkisi altına girmelerini iki taraf arasında yapılan ticaret anlaşmalarının bir sonucu olarak yorumlar. Vladimir’in Kiev’de mi yoksa Herson’da mı vaftiz olduğu bilinmemektedir. Ruslar; bir dış kuvvetin baskısı sonucunda değil, yıllardan beri devam eden ilişkilerin sonucunda din değiştirmişlerdir. Ancak her ne kadar bir dış baskı olmasa da Vladimir, bu yeni dini kendi unsurları arasında zorla yaymayı denemiştir. Örneğin 989 yılında Kiev’e dönen Vladimir, Slav tanrıalarının heykellerini toplatmış ve en büyük Slav tanrısı olan Perun’un heykelini de Dinyeper nehrine attırmıştır. Sonrasında Kiev’de yaşayan zengin, fakir, köle fark etmeksizin herkesi çağırıp Dinyeper nehrine sokarak vaftiz ettirmiştir (RPC: 116). Her ne kadar kronikte Dinyeper kıyısında toplu bir vaftizden bahsedilse de Hıristiyanlık ilk başlarda sadece Rus elitleri arasında yayılmıştır (Tikhomirov, 1959: 208). Hıristiyanlığın Rus ve Slavlar arasında toplu hâlde kabul görmeye başlaması, XI. asırda gerçekleşebilmiştir. Kiev Rus Devleti’nin tamamen bir Hıristiyan ülke olması ise ancak XIII. asırda meydana gelmiştir (Poppe, 1997: 311-312). Kiev’de kurulan Rus devleti üzerindeki Bizans etkisi sadece din ile sınırlı kalmamıştır. Din değişiminden sonraki süreçte Rus dili, kültürü, hukuku ve edebiyatı üzerinde de hatırı sayılır bir Bizans etkisi yaşanmıştır. Vareglerin kuzey kökenli oldukları, *Anti-Normanist/Slavist* görüş taraftarları tarafından dahi kabul edilmektedir. Bu noktada beklenen durum, Slavlar ve yeni gelen Vareg/Ruslar arasında hâkim olacak unsurun İskandinav kültürü olacağı düşünülebilir. Ancak Vareg/Ruslar, ilk geldiklerinde sayıca az olmaları ve Bizans ve Slavların daha köklü bir kültürel geçmişe sahip olmaları sebebiyle bu iki kültürün etkisi altına girip zamanla Slavlaşmışlardır. Slavların da din değiştirip Bizans kültürü etkisine girmeleri yine onların sayesinde olmuştur.

Vladimir’in din değiştirme konusundaki samimiyeti hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Onun bu dini seçmesinin arkasında hiç şüphesiz ticari ve ekonomik çıkarlar yatmaktadır. Bu bağlamda Vladimir, Slav unsurlarını askerî güç ile elinde tutabiliyordu. Yerli Slav kabilelerinin yeni gelen kuzeylilerden sayıca daha fazla oldukları gerçeği düşünüldüğünde bu durum Vladimir’in devletini bir arada tutabilmek için daha fazla çaba harcamasına neden oluyordu. Bu amaçla o, ilk olarak Kiev’de sürekli ikamet etmeye dikkat etti. Zira ondan önceki Kiev yöneticileri askerî seferler nedeniyle başkentten uzun süre uzak kalıyorlar, bu da otorite boşluğuna neden oluyordu. İkinci olarak da din değiştirip kendisine bağlı Vareg, Slav ve Fin kabilelerini din bağlarını kullanarak bir arada tutmak istedi (Rauschenbach, 1988: 4). Ayrıca Vladimir’in devletini gerçek manada bir devlet yapacak unsurlar olan kültürel unsurların hepsi Bizans’taydı. Eski pagan geleneklerin sürdürülmesi Vladimir’i devletler aralarında zor duruma sokuyordu, çünkü kendisi monoteist dinli devletlerle çevriliydi.

Bizans ortodoksluğunun seçilmesi, bir bakıma Rusların Bizans’ın bir uydusu olmaya başladıkları anlamına da gelmektedir. A. N. Kurat (2014: 34-35), Ortodoks Bizans inanç ve

kültürünün Rusları Katolik batıdan ayırdığını ve zaman içinde Batı Avrupa’dan tamamen farklı bir kültür geliştirmelerine katkı sağladığını yorumlamaktadır. Franklin ve Shepard (1996: 124) ise Kurat’ın yazdıklarına paralel olarak Ortodoksluğun Slav ve Rusları kaynaştırdığını ancak aynı zamanda onların Avrupa’nın diğer kültür ve medeniyetlerine karışmalarını engellediğini söylemektedirler. Vladimir, bu yeni dine girerken onun etkisinin kendi topraklarında ve unsurları arasında yayılacağına kuvvetle muhtemel farkındaydı. Bu nedenle kendi hesabına bir kısım önlemler almayı ihmal etmedi. Kiev Rus Devleti’nin karşısındaki en büyük kültürel ve siyasi tehlike, Bizans’ın bir uydu devleti hâline gelme ihtimalidir. Bu bağlamda Bizans’ın dünya görüşüne göre Bizans imparatoru, bütün Hıristiyanların da imparatorudur. Kendilerini diğer yöneticilerden üstün gören imparatorlara göre Bizans, bütün devletlerden üstün ve medenidir. Dolayısıyla ilk dönem Bizans-Rus ilişkileri, Bizans tarafından bu dünya görüşü çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu etkileri en aza indirmeye çalışan Vladimir, yeni kurduğu kilisenin ibadet dilini Grekçe yerine Slavca yapmayı denemiştir. Ancak Vladimir yine de ülkesinde artan Bizans etkisini azaltmayı başaramadı ve Rus kilisesi, Bizans modelinde gelişim gösterdi (Runciman, 1970: 2). Shepard’a (1974: 27) göre ticari ilişkiler ile birlikte Bizans’tan bir kısım fikirler de ithal ediliyordu. Dolayısıyla o, Bizans’ın etkisine giren Kiev’in buna karşı bir kısım önlemler alma yoluna gitmiş olabileceği görüşündedir. Ancak ona göre alınacak önlemler, ekonomik bir çöküşe de neden olabiliyordu. Bizans’a giden tüccarlar ve paralı askerler, döndüklerinde Bizans’ın ihtişamını her yerde anlatıyorlardı (RPC: 111). Bu durum da ister istemez Vladimir’in otoritesini gölgeliyordu. Ancak yine de Vladimir’in önünde iki seçenek vardı. Dolayısıyla devleti din değiştirmenin etkisiyle ya tamamıyla Bizans’ın kültür ve medeniyet dairesine girecek ya da kendi kilisesini kurup Slavca’yı dinî dil olarak seçip Bizans etkisiyle mücadele edecekti. Neticede Vladimir, yeni bir çatışma ortamına girmek yerine din değiştirip Bizans’ın etkisi altına girmeyi tercih etti.

Vareg/Rusların din değiştirme hadiselerinin yukarıda zikrettiğimiz olumsuz yönlerinin yanında yeni kurulan Rus Devleti’ne sağladığı bir kısım faydaları da vardır. İlk olarak Vladimir’in Hıristiyan olması, onu Bizans imparatoru ile eş değerde bir statüye kavuşturmuştur (Shepard, 2015: 643). Bizans, Ortodoksluk sayesinde Batı Avrupa’dan farklı bir devlet geleneği geliştirmişti ki Bizans imparatoru, dinî yetkileri ile Ortodoksların hem dinî lideri hem de imparatoruydu. Bu durum, Vladimir’e aynı yetkileri kullanarak Vareg/Rus, Slav ve Fin gibi unsurların tek hâkimi olabileme fırsatını sunmuştur (Runciman, 1970: 1). Basileios’un kız kardeşi Anna ile evlenmesi Vladimir’i Bizans ile akraba hâline getirmiş ve bu sayede o, Avrupa devletleri arasında önemli bir konuma da yükselmiştir. Rus Devleti’nin kurulmasının ardından kuzeyden Rus topraklarına yapılan göçler kesintiye uğramadı. Ancak bu noktada farklı etnik kökenli toplulukları bir arada tutup yönetmek yeni kurulan bir devlet için zor bir uğraştır. Vladimir, Hıristiyanlığın ve kilisesinin birleştirici gücünü kullanarak bu durumu kolaylaştırmayı denemiş, zamanla yukarıda zikredilen topluluklar Ortodoksluk çatısı altında birleşmiştir. Hıristiyanlığın bu birleştirici özelliği Rusların zamanla diğer unsurlarla birleşerek bir millet olarak tarihteki yerlerini almalarına öncülük etmiştir. Din değişimi, sonraki birkaç istisna dışında Ruslar ve Bizans arasındaki savaş hadiselerini de sonlandırmıştır. Bizans ile oluşturulan diplomatik ilişkiler sayesinde Rus Devleti, Akdeniz dünyasının da bir parçası olmuştur (Polkhy, 2017: 44). Vladimir’in kozmopolit bir topluluğa hükmettiği akıldan çıkarılmamalıdır. Onun, Bizans’ın dinini seçmesi kuzeyli milletler arasındaki konumunu sağlamlaştırmış ve kendi yönettiği topluluklar üzerindeki otoritesini de güçlendirmiştir.

Bir asır öncesinde Cyrill ve Methodius, Bulgarların Ortodoklaşmalarını ve Slav alfabesinin oluşmasını sağlamışlardı. Bu sayede Ruslar hem bu alfabe’yi hem de bu dini seçerek çok da yabancı olmadıkları bir ortama da girmiş oldular (Rauschenbach, 1988: 4). Yeni din hem Vareg/Rusları hem de hükmettikleri toplulukları çevre dinler olan İslam, Musevilik, Katoliklik ve Paganizmin kültürel etkilerinden de soyutladı. Böylece “Rus” adı bir millet ismi olarak anılmasının yanında aynı zamanda bir dinî inanç biçimi şeklini de aldı (Stokes, 1991: 64).

Yeni kurulan Rus Devleti’nin din değiştirmesinin Bizans İmparatorluğu için de bir kısım faydalı sonuçları olmuştur. Din değiştirme hadisesinden önce Bizans ve Vareg/Ruslar arasında bir kısım ticari ve askerî ilişkiler mevcuttu. Bizans için kuzey toprakları ticaret ve paralı asker kaynağıydı. Vareg/Rusların ticaretini yaptığı kürkler, kereste, bal ve bal mumu gibi ürünler Bizans pazarının aranan ürünleri arasındaydı. Kölelerin de bu pazarda önemli bir payı vardı. Rusların din değiştirmesinden sonra bu ticaret daha da arttı. Bizans, yukarıda da zikrettiğimiz gibi asker bulma sıkıntısı yaşamaktaydı. Bu noktada din değiştirme hadisesinden sonra Vareg/Ruslar, Bizans ordusunda daha sık görev almaya başladılar ve özellikle II. Basileios’un imparatorluğu yeniden toparlama sürecinde oldukça fayda sağladılar. Bizans, asırlardan beri kuzey toplumlarının istila ve baskın tehdidi altındaydı. Steplerin göçebe toplulukları aralıklarla gerçekleştirdikleri seferlerle başkenti dahi tehdit edebiliyorlardı. Göçebelerin yanında Vareg/Rus toplulukları da Konstantinopolis’e yağma seferleri düzenleyebiliyorlardı. Bu noktada Vareg/Rusların Ortodoksluğa geçmeleri ve Bizans’ın bir uydu devleti hâlini almaları, Bizans’ın kuzey sınırlarını güvence altına aldı. Bizans kilisesi de din değiştirme hadisesinden faydalanmayı ihmal etmedi ve kuzeye gönderdiği misyonerleri ile birlikte *ekümenik*liğini buralarda da yaymayı denedi. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Bizans, din ve devlet anlayışına göre Bizans imparatoru bütün Hıristiyanların imparatorudur. Dolayısıyla Ortodoksluğun Rusya düzlüklerinde yayılması aynı zamanda Bizans imparatorunun otoritesinin kuzey bölgelerinde yayılması anlamına da geliyordu.

Yaroslav (1019-1054) devrinde Vareg/Ruslar üzerinde görülen Bizans kültür ve medeniyetinin etkisi daha da arttı. Vareg/Rusların Baltık Denizi’nden günümüz Rusya kıyılarına geçmelerinden beri Bizans ile olan ilişkileri aralıklarla gerçekleştirilen Konstantinopolis seferleri nedeniyle gergindi. Ancak bu gergin ortam, ticari ilişkilerin kesilmesine neden olmuyordu. Yaroslav devirlerinde iki taraf arasındaki ilişkilerin şekli askerî sürtüşmelerden sıyrılarak karşılıklı kültür alışverişine evrildi. Din değişimi hadisesinden sonraki Rus yöneticileri Bizans ile askerî mücadelelere bir son verdiler ve ticari ilişkilerin yanında Bizans’tan kültür alışverişi sürecine girdiler. Bu durum da ister istemez Kiev merkezli Rus devletinin daha fazla Bizans’ın etkisine girmesiyle sonuçlandı. Bu noktada S. Polkhy (2017: 41), Vladimir ve ardıllarının artık Bizans’tan toprak kazanmayı düşünmediklerini bunun yerine Dinyeper’de Bizans’a benzer bir Rus devleti oluşturmayı denediklerini yazmaktadır. 1054 yılında Doğu ve Batı kiliseleri kesin olarak birbirlerinden ayrılmışlardı. Bu ayrılığın Vareg/Ruslar üzerindeki en önemli etkisi, onları Batı toplumundan kültürel ve dinî olarak koparması olmuştur. Öyle ki G. Vernadsky’e (2015: 31) göre bu ayrılık, ileriki süreçte Rusların Katolik komşuları olan İsveç, Alman ve Polonyalıların Rusya sınırlarına müdahale etmelerine dahi neden olmuştur.

Sonuç

Uzun ticari ilişkiler, baskın ve yağma gibi askerî karşılaşmalar sonucunda Kiev’de kurulan ilk Rus devleti, kuruluşunu büyük oranda güney toplulukları ile yaptığı ticarete borçludur. *Konstantinopolis’e giden Vareg Ticaret Yolu* gibi ticaret yollarının kendilerine sunduğu nimetlerden faydalanan Vareg/Rus toplulukları bu yolla ilk başlarda tüccarlar ve paralı askerler olarak Bizans’ı tanımışlar sonraki süreçte Bizans’a karşı girdikleri mücadelelerin ardından Bizans’ın ihtişamından etkilenmişlerdir. Bizans’a tüccarlar ya da paralı askerler olarak giden Vareg/Ruslar, memleketlerine döndüklerinde oldukça fazla etkilendikleri Bizans’ın kültür ve medeniyetini kendi soydaşlarına da anlatmışlardır. Bu etkileşimin sonucunda Kiev’de yeni kurulan tarihin ilk Rus devleti Bizans İmparatorluğu’nun bir uydusu hâline gelmeye başlamıştır. Başlangıçta savaş ve ticari ilişkiler ile başlayan ve gelişen bu etkileşim Rusların toplu hâlde din değiştirmeye başlamalarıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Ortodoksluk inancına giren Rusların bu dinin etkisiyle daha fazla Bizans’ın etkisi altına girişler ve Dinyeper’de kurdukları devletleri Bizans’ın bir kopyası hâline dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinin en önemli etkeni ise ticaret yolları ile Rus topraklarına gelen Bizans’ın dini ve kültürü olmuştur. Bu yeni din, yeni kurulan Rus devletini Katolik Batı Avrupa’dan ayırmış ve tarih gelişiminin Bizans eksenli olmasına neden olmuştur.

Kaynakça

- ACAR, Kezban (2014). *Ortaçağ’dan Sovyet Devrimine Rusya*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- A. D. Stokes (1991). “Kievan Russia”, ed. R. Autiy ve D. Obolensky, *Companion to Russian Studies, An Introduction to Russian History*, ss. 49-77, New York: Cambridge University Press.
- BLÖNDAL, Sigfus (1981), *The Varangians of Byzantium*, çev. ve rev., Benedict S. Benedikz, Londra ve New York: Cambridge University Press.
- BOBA, Imre (1967). *Nomads, Northmen and Slavs, Eastern Europe in the Ninth Century*, Weisbaden.
- CROSS, Samuel H. (1953). *Russian Primary Chronicle, Laurentian Text*, Crimson Printing Company: Massachusetts.
- DE LA PUENTE, Ines Garcia (2010). “What Route Does the Povest’ vremennykh let Really Describe?”, *The Russian Review*, 69(3): 373-387.
- FRANKLIN, Simon ve Jonathan Shepard (1996). *The Emergence of Rus, 750-1200*, Londra: Longman.
- GOLDEN, Peter B. (1982). “The Question of the Rus’ Qaghanate”, ed. Peter B. Golden, *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, ss. 85-97, Wiesbaden.
- HOSKING, Geoffrey (2015). *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, çev. Kezban Acar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İbn Hurdazbih (2008). *Yollar ve Ülkeler Kitabı (el-Mesâlik ve'l-Memâlik)*, çev. Murat Ağarı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- KURAT, Akdes Nimet (2014). *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, Ankara: TTK Yayınları.
- NOSOV, Evgenij (1996). “The River Systems of Eastern Europe and their Role in the Formation of Towns and Russian State”, ed. Gian Pietro Brogiolo, *Early Medieval Towns in West Mediterranean*, pp. 175-179, Mantova.
- NOONAN, Thomas S. (1965). *The Dnieper Trade Route in Kievan Russia (900-1240 A.D.)*, (Unpublished PhD Thesis), Indiana University, Bloomington.
- NOONAN, Thomas S. (1978). “When Did Dirhams First Reached the Ukraine?”, *Harvard Ukrainian Studies*, 2(1): 26-40.
- OBOLENSKY, Dimitri (1971). *The Byzantine Commonwealth*, New York: Preager Publishers.
- OSTROGORSKY, Georg (2011). *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları.
- PASZKIEWICZ, Henryk (1954). *The Origin of Russia*, New York: Philosophical Library.
- PHOTIUS (2017), *The Homilies of Photius, Patriarch of Constantinople*, çev. ve yorum Cyril Mango, Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- POLKHY, Serhii (2017). *Avrupa’nın Kapıları: Ukrayna Tarihi*, çev. Gözde Erdoğan, Emre Güler ve Melhum Deniz Yıldız, İstanbul: Feylesof Yay.
- POPPE, Andrzej (1997). “The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kyivan Rus’ to 1300”, *Harvard Ukrainian Studies*, 21(3/4): 311-392.
- PORPHYROGENİTUS, Konstantin (2020). *De Administrando Imperio*, çev. İlhan Aslan, İstanbul: Post Yayınları.
- PORPHYROGENNETOS, Constantine (2012). *The Book of Ceremonies*, çev. A. Moffatt ve M. Tall, Leiden ve Boston: Brill Publishing.

PSELLOS (1992). *Mikhail Psellos’un Khronographia’sı*, çev. Işın Demirkent, Ankara: TTK Yayınları.

RAUSCHENBACH, Boris (1988). The baptism of Kiev, *The UNESCO Courier*, 1988 (9): 4-9.

RUNCIMAN, Steven (1970). “Byzantium, Russia and Caesaropapism”, *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes*, 2: 1-10.

RYAN, Nonna (2006). “Byzantine Influence on Russia Through the Ages”, ed. Vrasidas Karalis, s. 279-290, Culture & Memory, Special Issue of Modern Greek Studies (Australia and New Zealand), Sydney.

SHEPARD, Jonathan (1974). “Some Problems of Russo-Byzantine Relations c. 860-c.1050”, *The Slavonic and East European Review*, 52(126): 10-33.

SHEPARD, Jonathan (2011). “Concluding Remarks”, ed. I. Garipzanov ve O. Tolochko, *Early Christianity on the Way From Varangians to the Greeks*, pp. 133-146, Kiev.

SHEPARD, Jonathan (2015). “Viking Rus ve Bizans”, ed. Stefan Brink ve Neil Price, *Viking Dünyası*, çev. Ebru Kılıç, ss. 626-653, İstanbul: Alfa Yay.

SKYLITZES, John (2010). *A Synopsis of Byzantine History, 811-1057*, çev. John Wortley, Cambridge: Cambridge University Press.

THEOPHANIS, Continuati (2015). *Theophanis Continuati Libri I-IV*, ed. A. Kambylis, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Volumen LIII, Boston ve Berlin: de Gruyter Inc.

THEOTOKİS, Georgios (2012). “Rus, Varangian and Frankish Mercenaries in the Service of the Byzantine Emperors (9th-11th C.) Numbers, Organisation and Battle Tactics in the Operational Theatres of Asia Minor and the Balkans”, *Byzantine Symmeikta*, 22: 125-156.

TIKHIMIROV, Mikhail N. (1959). “The Origins of Christianity in Russia”, *History*, 44(152): 199-211.

VASILIEV, Alexander A. (1946). *The Russian Attack on Constantinople*, Massachusetts: The Medieval Academy of America.

VASILIEV, Alexander A. (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul: Alfa Yayınları.

VERNADSKY, George (1949). “The Problem of the Early Russian Campaigns in the Black Sea Area”, *The American Slavic and East European Review*, 8(1): 1-9.

VERNADSKY, George (1959). *The Origins of Russia*, Oxford: Clarendon Press.

VERNADSKY, George (2015). *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak ve Egemen Mızrak, İstanbul: Selenge Yay.

WARD, Dennis (1970). “From the Varangians to the Greeks and other matters”, ed. Robert Auty, L. R. Levitter ve Alexis P. Vlasto, *Gorski Vjenac: A Garland of Essays Offered to Professor Elizabeth Mary Hill*, pp. 303-311, Cambridge: W. S. Maney & Son Limited.